

سازندگان جهان ایرانی-اسلامی

ویلیام چیتیک

ابن عربی وارث البیان

قاسم کوهدار

سرشناسه	: چیتیک، ویلیام سی، ۱۹۴۱	Chittick, William C
عنوان و نام پدیدآور	: ابن عربی / نویسنده؛ چیتیک؛ مترجم قاسم کوهدار.	
مشخصات نشر	: تهران: نامک، ۳۹۴.	
مشخصات ظاهری	: ۱۹۱ ص.	
فروست	: سازندگان جهان ایرانی - اسلام ۱۰.	
شابک	: 978-600-6721-22-4	
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.		
یادداشت	: عنوان اصلی: It is in the Heir to the Prophets, ©2007.	
یادداشت	: کتاب حاضر قبلاً تحت عنوان «ابن عربی، وارث انبیاء» توسط انتشارات پیام امروز در سال ۱۳۹۱ منتشر شده است.	
عنوان دیگر	: ابن عربی، وارث انبیاء.	
موضوع	: ابن عربی، محمد بن علی، ۵۶۰-۶۳۸ ق.	
موضوع	: عارفان - قرن ۷ ق - سرگذشتنامه.	
شناسه افزوده	: کوهدار، قاسم، ۱۳۴۷ - ، مترجم.	
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۲ ج ۷۶ الف ۲ / BP۲۹۷	
رده‌بندی دیویی	: ۲۹۷/۸۹۲۴	
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۲۷۶۹۱۴	

این کتاب ترجمه‌ای است از
Ibn 'Arabi
Heir to the Prophets
William C. Chittick
Oneworld Publications, ©2007.

نامک: بیان سلور به معنای کتاب و نامه است.

تلفن: ۳۶-۱۱۱-۶

مجموعه سازندگان جهان ایر - اسامی - ۲

دبیر مجموعه: مرتضی هاشمی پور

ابن عربی

وارث انباء

نویسنده: ویلیام چیتیک

ترجمه: قاسم کوهدار

طرح جلد: پرویز بیانی

حروفچینی و صفحه‌آرایی:

حروفچینی هما (امید سید کاظمی)

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۲۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۲۱-۲۲-۴ ISBN: 978-600-6721-22-4

همه حقوق برای این اثر محفوظ است
تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزاً به هر صورت
(چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوتی)
بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد
دفتر فروش: ۶-۵-۶۶۴۷۷۴

یادداشت دبیر مجموعه

هدف از رعایت سازندگان جهان ایرانی - اسلامی آشنا ساختن افراد غیر متخصص و علاقه مند به روش های مستند و دقیق درباره تاریخ و تمدن ایران و اسلام است.

مجموعه حاضر در اصل برگرفته از مجموعه سازندگان جهان اسلام به سرپرستی استاد فقید خانم پاتریشیا کوهن است. بعد از درگذشت ایشان خانم زابین اشمیتکه و محمد الرهیب سرپرستی مجموعه را برعهده گرفتند. ما شخصیت های مرتبط با فرهنگ ایرانی را انتخاب کردیم و دست به کار ادامه شدیم. ممکن است اثری در این مجموعه به فردی غیر ایرانی اختصاص داده شده باشد، ولی آن فرد به دلایل مختلف و در وجوه گوناگون در تاریخ و فرهنگ ایرانی مؤثر بوده است. لذا بی هیچ جانبداری و تعصب و تنها با تأکید بر عوامل تاریخی و فرهنگی، در روش تحقیق مجموعه آثار منتشر شده را انتخاب کرده ایم. درست است که این مجموعه به دست متخصص و صاحب نظر در هر موضوع فراهم آمده است ولی - همان طور که ملاحظه خواهید کرد - علاوه بر پژوهشگران علاقه مندان و غیرمتخصصان هم از آن بهره مند می شوند. روش درست و کاویدن منابع و اسناد از جمله ویژگی های کتاب های مجموعه سازندگان جهان ایرانی - اسلامی است. بر خوانندگان هشیار پوشیده نیست که با شناخت و درک درست از گذشته و با آگاهی و تأمل در روزگار امروزی توان افق های درخشانی را پیش روی ترسیم کرد. امید است مجموعه حاضر

هم اطلاعات و دانش خوانندگان علاقه‌مند را بیفزاید و هم دانشجویان را درسی در روش تحقیق باشد، و همچنین صاحب‌نظران را با آثار جدید پژوهشگران غیرایرانی هرچه بیشتر آشنا سازد.

مرتضی هاشمی‌پور

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار مترجم
۱۹	مقدمه
۲۳	زندگی ابن عربی

۳۱	۱ میراث محمدی
۳۳	میراث
۳۵	گشایش
۳۶	خاتم محمدی
۳۸	قرائت قرآن
۳۸	خداشناسی
۴۱	خودشناسی
۴۳	ملک وسیع خدا
۴۴	وارث

۴۹	۲ عاشق خدا
۵۲	تخلیق به اسماء الله
۵۴	صورت الهی و انسانی
۵۵	عشق ناقص

۳ مبانی الهی عشق

- ۵۹..... وجود
- ۶۰..... معشوق در کتم عدم است
- ۶۲..... اعیان
- ۶۵..... پیدایش عشق
- ۶۷..... عرش عشق
- ۷۰..... عشق انسانی
- ۷۱..... سعادت
- ۷۲..... فقر
- ۷۴..... کمال

۴ کیهان شناسی ذکر

- ۷۹..... ذکر
- ۷۹..... نبوت
- ۸۱..... کتاب نفس
- ۸۴..... نفس الرحمن
- ۸۵..... معرفت اسماء
- ۸۸..... جامعیت
- ۸۹..... نیل به مقام آدمیت
- ۹۰..... بنده کامل
- ۹۲..... خانه خدا

۵ علم و تحقق

- ۹۷..... علم
- ۹۸..... نفع
- ۱۰۰..... صورت خدا
- ۱۰۲.....

۱۰۴	علم قابل اعتماد
۱۰۶	تقلید
۱۰۷	تحقق
۱۰۹	دو پهلویی خلقت
۱۱۱	ادای حق موجودات
۱۱۳	حقوق خدا و انسان
۱۱۴	حق نفس
۱۱۷	۶ زمان، مکان و نیت، معیارهای اخلاقی
۱۱۷	روش شناسی نه حق
۱۲۱	زمان و مکان
۱۲۲	مکان
۱۲۳	زمان
۱۲۴	ابدیت
۱۲۷	تحول دائم
۱۲۸	اخلاق
۱۳۰	گم شده در جهان
۱۳۳	۷ بینابین
۱۳۴	نسبیت
۱۳۶	جهان بینی برزخیت
۱۳۸	خیال کیهانی
۱۴۰	نفس
۱۴۱	منشاء نفس
۱۴۳	منازعات
۱۴۵	خدایان عقیده

۱۴۹ ۸ تجلی خیال منفصل

۱۵۱ خودآگاهی

۱۵۳ مرگ

۱۵۴ عشق

۱۵۷ ۹ علم تفسیر رحمت

۱۵۸ تفسیر قرآن

۱۶۰ حسن ظن نسبت به خدا

۱۶۳ بازگشت به خدای رحمان

۱۶۵ حمت وجود

۱۶۷ تقدم رحمت

۱۷۰ بندگی ذات

۱۷۲ فطرت

۱۷۴ عذاب شیرین

۱۷۸ تنوع مزاجی

۱۷۹ تسلیم

۱۸۵ نمایه

پیشگفتار مترجم

ابن عربی از عارفان برجسته و به نظر عده بسیاری بزرگترین عارف جهان اسلام و پدر عرفان نظری است. دغدغه اصلی او شناخت انسان و عالم وجود است. او تلاش می‌کند سطح اندیشه و آگاهی را به پایه‌ای برساند تا آدمی حقیقت را همان‌گونه که هست مشاهده و تجربه نماید. منظومه فکری او بر مکاشفات الهی و قوه شگفت‌انگیز خیال استوار است. این مکاشفات بسیار بنیادین و دیرپای ولی به غایت جذاب است. او پیوندی را میان حق و خلق کشف می‌کند که بر عشق، محبت و رحمت مبتنی است. افق‌های بلندی که این اندیشه‌های دینی و عرفانی به روی انسان می‌گشاید به قدری بدیع و قابل تأمل است که برسته آنها را در معرض نقد و بررسی قرار داده و موضع‌گیری‌های مختلف و گاه متعارض را در جیب شده است. به نظر عده زیادی از اندیشمندان ابن عربی اندیشه‌های عرفانی را به نقطه‌ای رساند که پس از او کسی بالاتر از آن نگفته است به همین دلیل او را شیخ اکبر و محی الدین نامیده‌اند.

از سوی دیگر شدیدترین حملات و انتقادات هم علیه او بوده است به گونه‌ای که او را مرتد، التقاطی، اباحی مذهب و بالاتر از همه ممیت‌الدین دانسته‌اند. عمده انتقادات متوجه نظریه وحدت وجود است. منتقدان یکی پنداشتن وجود و خدا را خلاف دین می‌دانند و می‌گویند خالق و مخلوق دو چیز مجزی است که هر دو وجود دارند آنان کثیر بودن واحد و واحد بودن کثیر را غیر ممکن می‌دانند و معتقدند

که نظریه وحدت وجود بر دلایل فیلسوفان ملحد استوار بوده و اساساً منشاء اندیشه‌های ابن عربی غیر اسلامی است. ادعای ابن عربی به این که خاتم اولیاء محمدی است و ولایت برتر از نبوت است به مذاق آنها خوش نمی‌آید. آنان برخی تفسیرها و تأویلات ایشان مانند تفسیر او درباره عذاب جهنم و پایان‌پذیری آن و نیز دیدگاه او درباره ماهیت بت‌پرستی را نمی‌پذیرند و نسبت به فراگیر بودن رحمت الهی، خوش بین نیستند و به طور کلی آموزه‌های ابن عربی را موجب سست شدن ایمان و اعتقاد اسلامی و نوعی نسبی‌گرایی می‌دانند.

علیرغم همه این انتقادات تأثیرات ابن عربی در تمام مناطق اسلامی گسترده و پرهیجان بوده و این تأثیرات از حوزه تصوف فراتر رفته و تا محافل علمی و کلامی امتداد یافته است. عربی که امروزه بسیاری از روشنفکران، نخبگان، دانشمندان و متفکران، در محراب ابن عربی به جست‌وجوی پاسخ برای نیازهای فکری خود برآمده‌اند و اندیشه‌های سهیل ابن عربی به میزان قابل توجهی جایگزین افکار فلسفی و کلامی شده است. این گرایش در جامعه امروز ایران خصوصاً در میان جامعه علمی و دانشگاهی هم احساس می‌شود و به همین رو اندیشمندان ما باید با رعایت انصاف و بی‌طرفی اندیشه‌های ابن عربی، بزرگ را مطالعه و به مردم معرفی نمایند.

اندیشه‌های ابن عربی در قرن ۱۹ و ۲۰ در غرب هم طرفدارانی یافته است و عده‌ای از متفکران و پژوهشگران جهان غرب به طور خاص به تحقیق و بررسی پیرامون آثار و اندیشه‌های او پرداخته‌اند و بیش از پیش مؤلفه‌های اندیشه‌های ابن متفکر بزرگ به مسلمانان و غیر مسلمانان شده‌اند.

در سال‌های اخیر با مطرح شدن مباحثی چون پلورالیسم در حوزه فلسفه دین، عرفان به طور عام و عرفان ابن عربی به طور خاص مورد توجه بیشتری قرار گرفته است با این ادعا که ابن عربی بیشترین سخن را در باب پلورالیسم دینی و مخالفت با حصرگرایی دارد.

بحث تجربه دینی نیز یکی از مباحثی است که در یکی دو قرن اخیر با گسترش نگاه‌های برون دینی به دین از اهمیت خاصی برخوردار گشته و در حوزه‌هایی چون

روان‌شناسی دین، فلسفه دین و پدیدارشناسی دین مطرح شده است. برخی تجربه دینی را با تجربه عرفانی یکی دانسته و حتی تجربه نبوی را نیز نوعی از تجربه دینی و عرفانی قلمداد کرده‌اند و از این منظر آموزه‌های ابن عربی را مورد توجه و بررسی قرار داده‌اند.

در دهه‌های اخیر محققانی مانند هانری کربن و توشیهیکو ایروتسو اهمیت فوق‌العاده آثار ابن عربی را تشخیص داده و تلاش فراوانی کرده‌اند تا نسبت مفاهیم برجسته او را با اندیشه بشری به طور عام ترسیم نمایند. کسان دیگری نیز هم چرخ کلود عداس، هیرتن استین و میشل خوتکیوتیج به معرفی برخی جنبه‌های شخصیتی، تعالیه و پرداخته‌اند. در این میان یکی از پژوهشگران برجسته پروفیسور ویلیام چیتیک است. وی متولد کانتینگ در آمریکا بوده و دکتری ادبیات فارسی خود را در دانشگاه تهران زیر نظر اسید حسین نصر دریافت کرده است. او به مدت سی سال از ویرایشگران دانشنامه انیکا بوده و هم‌کنون استاد دانشگاه استونی بروک نیویورک می‌باشد.

ویلیام چیتیک دهها اثر ارزنده در مورد عرفان اسلامی و عرفان ابن عربی از خود به جا گذاشته که تعدادی از آنها به بررسی ترجمه شده است از جمله این آثار می‌توان به کتاب عوالم خیال ترجمه قاسم کائومی، درآمدی بر تصوف ترجمه محمدرضا رجبی، درآمدی بر تصوف و عرفان اسلام ترجمه جلیل پروین و شرح سرفصل‌های فصوص الحکم ترجمه حسین مریدی اشاره کرد. کتاب *Ibn'Arabi Heir to the prophets* که در اینجا با عنوان ابن عربی وارث پیامبران ترجمه می‌شود دارای ۹ فصل و ۱۵۲ صفحه می‌باشد. این کتاب علیرغم مختصر بودنش یک دوره تقریباً کامل و تحلیلی از جهان‌بینی ابن عربی و اصول دین از دیدگاه او ارائه می‌کند که شامل توحید، نبوت و معاد است. وحدت وجود، نظریه تجلی و خیال، تأکید بر کشف و شهود و نقش و جایگاه لطف و گشایش الهی در معرفت حق، ضرورت نگاه از دو منظر تنزیه و تشبیه، یگانگی شهود و وجود، نسبت معرفت، نقش بنیادین عشق، ذکر و رحمت در تکوین و بقای عالم وجود، ولایت و خلافت الهی و انسان کامل از مباحث عمده این کتاب می‌باشد.

ترجمه این اثر و تحقیق پیرامون آن از دو جهت واجد ارزش و اهمیت است؛

اول از این جهت که بررسی و مطالعه افکار و اندیشه‌های اندیشمندانی چون ابن عربی می‌تواند گره‌گشای بسیاری از ابهامات اساسی و بنیادین بشر در شناخت حقیقت باشد. نسل امروز که خود را در میان انبوهی از مطالب و اطلاعات و دست‌ساخته‌های خود می‌بیند بیش از گذشته به شناخت حقیقت و هویت خود نیاز دارد. مدیریت جوامع پیچیده امروزی بدون داشتن جهان‌بینی کارآمد و فراگیر الهی و براساس منافع و تنگ‌نظری‌های شخصی و گروهی و غیرانسان‌دوستانه خرد، رت‌های زیادی در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و دینی ایجاد کرده است. افکار و اندیشه‌های ابن عربی الهی، عام، فراگیر و بشردوستانه است و می‌تواند در مدیریت زندگی فردی و اجتماعی بشر تأثیرات مثبتی داشته باشد.

اهمیت دیگر ترجمه این اثر به جایگاه برجسته مؤلف آن مربوط می‌شود و یلیام چیتیک از اندیش‌مندان است که مدت زیادی از عمر خویش را صرف پژوهش عرفان ابن عربی و اندیشه‌های او کرده است. تحصیلات و تحقیقات نسبتاً طولانی او در ایران و دقت نظر، پستکار، مطالعات وسیع امکان پرداختن به این کار مهم را به او داده است. نکته قابل توجه در تحقیقات این محقق برجسته این است که او برخلاف بسیاری از پژوهشگران خارجی، داخلی که بیشتر وقت خود را بر کتاب فصوص الحکم گذاشته‌اند به تحقیق وسیع پیرامون کتاب عظیم فتوحات المکیه پرداخته است.

از طرفی امتیاز و یلیام چیتیک این است که او در نقل و معضلات فکری امروز دنیا را بهتر می‌شناسد و می‌تواند پرسش‌هایی را از ابن عربی بپرسد که متفکران امروز بیشتر با آن مواجه‌اند و در نتیجه می‌تواند پاسخ‌های کارسازتری از او دریافت نماید. در اینجا لازم است به چند نکته درباره ترجمه این متن اشاره شود.

۱. مؤلف در این کتاب بیش از ۱۲۲ مورد نقل قول مستقیم از کتاب فتوحات المکیه دارد. تمامی این استنادات با مراجعه به متن اصلی مورد دقت و بازبینی قرار گرفته و با ترجمه انگلیسی تطبیق داده شده است و متن عربی در ذیل هر کدام از صفحات عیناً درج گردیده تا خواننده اطمینان بیشتری از صحت ترجمه حاصل نماید. متن عربی آیات و احادیث مورد استناد هم حتی الامکان با ذکر منبع در پاورقی آمده است.

۲. برای ایضاح مطلب گاهی یک یا چند کلمه به متن مؤلف اضافه شده است. این کلمات در داخل { } قرار گرفته‌اند.
۳. معادل انگلیسی برخی لغات و اصطلاحات عرفانی در ذیل هر کدام از صفحات عیناً درج شده است.
۴. معادل هجری سال‌های میلادی پس از تاریخ‌های میلادی در داخل پرانتز ذکر شده است.

www.ketab.ir

مقدمه

ابن عربی در سال ۶۲۱ هـ (۵۶۰ هجری) در اسپانیا متولد شد. او مؤثرترین و بحث‌انگیزترین متفکر مسلمان است که در طول نه قرن اخیر به ظهور رسیده است. سنت صوفیه ابن عربی را به عنوان «شیخ اکبر» می‌شناسد و منظور این است که او بزرگ‌ترین شارح تعالیم صوفی است. حقیقت جدید به راستی به این عنوان بزرگ به دیده تردید می‌نگرد، اما شواهد فزاینده‌ای نشان می‌دهند که این عنوان خاص بی‌دلیل نیست. به لحاظ کمی حجم فتوحات المکمل ابن عربی (کشایش‌های مکی) از مجموع آثار مادام‌العمر پرکارترین نویسندگان است. به علاوه نسخه‌های خطی مربوط به صدها اثر در کتابخانه‌ها پراکنده‌اند. بسیاری از کتاب‌ها و مقاله‌ها نیز منتشر شده‌اند.

اما اهمیت یک اثر نباید با بزرگی حجم آن ارزیابی شود. به همین دلیل لازم است با دقت به محتوای همه آن نوشته‌ها توجه کنیم. احتمالاً هیچ‌کس تاکنون همه آثار ابن عربی را نخوانده است و علمای انگشت‌شماری می‌توانند ادعا نمایند که کل فتوحات را خوانده‌اند حتی در این صورت نیز خواندن یک چیز است و فهمیدن چیز دیگری است. ابن عربی همیشه یکی از دشوارترین نویسندگان به شمار می‌آید. این مطلب علاوه بر دانش فوق‌العاده مرهون عوامل بسیاری از جمله بالا بودن سطح استدلال، تغییر مداوم دیدگاه‌ها و تنوع سبک نگارش اوست. لازمه تحلیل و

تفسیر کامل فقط یک صفحه از فتوحات خواندن صفحات زیادی متون عربی است و زمانی که ترجمه آن به یک زبان غربی مطرح است کار به مراتب مشکل تر می شود. می توان گفت سختی آثار ابن عربی به این دلیل است که او مطالب پیچیده آثار پیشین را به نگارش درآورد بی آنکه نیازی به انجام این کار باشد. در واقع ما در اینجا با رویکردی نسبت به دانش اسلامی سروکار داریم که به طور چشمگیری بنیادی است. تا آنجا که او هیچ سلف واقعی ندارد. به یقین نویسندگان مهمی در طول سده قبل از ابن عربی تعالیم صوفیه را به لحاظ نظری تبیین کردند. اما حتی در قیاس با برزخترین آنها مانند غزالی، ابن عربی تحول اساسی را در این زمینه نشان می دهد.

زمانی که غزالی می گوید مکاشفه یعنی معرفت بی واسطه ای که خدا به اولیاء خاص خود عطا کردند نباید در کتاب ها نوشته شود به سنت غالب صوفیه متقدم اشاره می نماید (هرچند او همه به از این توصیه خود پیروی نمی کند). ابن عربی این ممنوعیت را کاملاً نادیده می گیرد و حاصل مکاشفه را برای ملاحظه همگان فاش می نماید. گرچه نباید تصور کرد که او به سبک یک عارف خیال پرداز با ثبوت مکاشفات، مشاهدات و تجربیات صرفاً فقط به یک نگاه اجمالی و سوسه انگیز از عالم معنا بسنده می کند.

با مطالعه مقدمه عالی کتاب «بخشناة العبد» اندیشه و حیات معنوی ابن عربی اثر استفن هیرتن استین^۱ درباره حیات غزالی و باطنی ابن عربی این نتیجه حاصل می شود که او در اصل یک عارف بود. هیرتن استین با مطالعه آثار ابن عربی ترجمه ای قابل قبول از مطالب او ارائه می کند. مطالبی که مربوط به زندگی نامه، مکاشفات و الهامات او است. هرچند در واقع اغلب نوشته ها، او از چنان دقت منطقی برخوردار است که می توان آن را در زمره تحقیقات اسلامی قرار داد.

پس از فوت ابن عربی در ۱۲۴۰ م (۶۳۸ هجری) تعالیم او به سرعت در سراسر عالم اسلامی و به هر جایی که اسلام وارد شد از آفریقای سیاه و بالکان تا

1. Stephen Hirtenstein «the unlimited mercifier» the spiritual life and thought of Ibn Arabi

تفسیر کامل فقط یک صفحه از فتوحات خواندن صفحات زیادی متون عربی است و زمانی که ترجمه آن به یک زبان غربی مطرح است کار به مراتب مشکل تر می شود. می توان گفت سختی آثار ابن عربی به این دلیل است که او مطالب پیچیده آثار پیشین را به نگارش درآورد بی آنکه نیازی به انجام این کار باشد. در واقع ما در اینجا با رویکردی نسبت به دانش اسلامی سروکار داریم که به طور چشمگیری بنیادی است تا آنجا که او هیچ سلف واقعی ندارد. به یقین نویسندگان مهمی در طول سده قبل از ابن عربی تعالیم صوفیه را به لحاظ نظری تبیین کردند. اما حتی در قیاس با برترین آنها مانند غزالی، ابن عربی تحول اساسی را در این زمینه نشان می دهد.

زمانی که غزالی می گوید مکاشفه یعنی معرفت بی واسطه ای که خدا به اولیاء خاص خود اعطا می کند نباید در کتاب ها نوشته شود به سنت غالب صوفیه متقدم اشاره می نماید (همچنانکه او هم به از این توصیه خود پیروی نمی کند). ابن عربی این ممنوعیت را کاملاً نادیده می گیرد و حاصل مکاشفه را برای ملاحظه همگان فاش می نماید. گرچه نباید تصور کرد که او به سبک یک عارف خیال پرداز با ثبت مکاشفات، مشاهدات و تجربیات صرفاً به یک نگاه اجمالی و سوسه انگیز از عالم معنا بسنده می کند.

با مطالعه مقدمه عالی کتاب «بخشناه»^۱ اندیشه و حیات معنوی ابن عربی اثر استفن هیرتن استین^۱ درباره حیات فاعلی و باطنی ابن عربی این نتیجه حاصل می شود که او در اصل یک عارف بود. هیرتن استین با مطالعه آثار ابن عربی ترجمه ای قابل قبول از مطالب او ارائه می کند. تألیف که مربوط به زندگی نامه، مکاشفات و الهامات او است. هر چند در واقع اغلب درست هاء او از چنان دقت منطقی برخوردار است که می توان آن را در زمره تحقیقات اسلامی قرار داد.

پس از فوت ابن عربی در ۱۲۴۰ م (۶۳۸ هجری) تعالیم او به سرعت در سرتاسر عالم اسلامی و به هر جایی که اسلام وارد شد از آفریقای سیاه و بالکان تا

1. Stephen Hirtenstein «the unlimited mercifier» the spiritual life and thought of Ibn Arabi

اندونزی و چین گسترش یافت. دلیل انتشار این تعالیم به یقین نگرانی علماء گوناگون علوم عقلی از این باورهای عرفانی نبود آن هم علمائی که نخبگان مسلمان را تشکیل می دادند بلکه برعکس آنها با شنیدن استدالات و ملاحظه عظمت تعالیم او قانع می شدند. او برای اثبات صحت نظراتش دلایلی قوی ارائه می کرد که بر مجموعه معارف اسلامی مبتنی بود به همین دلیل توجه علما را به خود جلب می نمود. تعداد زیادی از این علماء دیدگاه های اساسی و بسیاری از اصطلاحات علمی و را اقتباس کردند و عده ای نیز نسبت به برخی از تعالیم او انتقاد داشته یا به طور کامل آن را رد می کردند اما هیچ محقق با انصافی به سادگی نمی توانست او را نادیده بگیرد.

دیدگاه ها و نظریات ابن عربی برخلاف انتظار، مخاطبان محدودی نداشت. این دیدگاه ها به تدریج راه عرصه های ریز و درشت فرهنگ اسلامی شدند. این مهم تنها به دلیل نفوذ گسترده سلسله های تصوف که نقش مهمی در یافت جوامع اسلامی داشتند حاصل نشد. بلکه دلایل متعددی داشت. برخی از سلسله های تصوف اساساً ابن عربی را به عنوان یکی از رهبران فکری و معنوی خود قبول نداشتند.

شهرت ابن عربی در میان صوفیه نباید به آن معاینه تلقی شود که آثار او به طور گسترده مورد مطالعه آنها قرار گرفته است. در واقع اثربخشی وسیع صوفیه محقق نبودند و دانش لازم را برای مطالعه آثار او نداشتند. هر چند آنها عموماً به عنوان افرادی اندیشمند و تحت عنوان مشایخ و مرشدها به زبانی سخن می گفتند که تا حد زیادی توسط ابن عربی یا پیروان مستقیم او رواج یافته بود.

یکی دیگر از راه های نفوذ گسترده ابن عربی انبوهی از اشعار رایج به زبان هایی مانند فارسی، ترکی و اردو بود. بسیاری از شعرای بزرگ دانش آموخته عرفان اسلامی بودند و مفاهیم و دیدگاه های برآمده از مکتب فکری او را به کار می بردند.

از سوی دیگر تأثیر عمیق و آوازه نام ابن عربی به دلیل توجه جدی نوگرایان و اصلاح طلبان به او از نیمه دوم قرن بیستم است. ابن عربی به طور خاص و تصوف به طور عام شاخص های مناسبی برای داشتن یک تصور کلی از جامعه اسلامی

سنتی در نظر گرفته شدند. در سال‌های اخیر علاقه به آثار او در سراسر دنیای اسلام مجدداً به طور چشمگیری احیاء گردیده است خصوصاً در میان جوانان سرخورده از انواع گوناگون ایدئولوژی‌های نو که آخرین آن بنیادگرایی است.

بسیاری از شرق‌شناسان متقدم ابن عربی را به دلیل ناهمگونی دیدگاه‌هایش نادیده گرفتند. بررسی‌های اخیر خصوصاً تحقیقات سنت‌شکنانه هانری کربن و توماس یهیکو ایزوتسو به او اعتبار آکادمیک بخشید. محققان درباره محتوای آثار ابن عربی هر نظری که داشته باشند هیچ‌کس نمی‌تواند انکار کند که او نقطه عطفی در تاریخ اسلام و نیروی تعیین‌کننده اساسی در تمدن اسلامی متأخر است.

کسانی که همان‌چنان نسبت به تمدن‌ساز بودن مأموریت‌های تبلیغی غرب و برتری عقلانیت غربی به همه معارف دیگر اصرار دارند، ممکن است تأثیر گسترده ابن عربی بر فرهنگ اسلام و روان ماقبل مدرن را دلیل کافی علیه خود او تلقی نمایند. دیگران ممکن است از یک عقیده نوظهور و ارائه‌کننده دیدگاه‌هایی بدانند که وضعیت بشر را برای همیشه و در همه جا روشن می‌کند.